

บทที่ 12

ทักษะการวางแผนการสอน

หน้าที่สำคัญหน้าที่หนึ่งของผู้นิเทศคือช่วยครูวางแผนในการจัดกิจกรรมการสอน ในบทนี้จึงมีจุดประสงค์ดังต่อไปนี้.-

จุดประสงค์

หลังจากศึกษาบทที่ 12 ผู้อ่านควร

1. อธิบายวิธีการสอนที่ท่านถนัดมากที่สุดได้ 1 วิธี
2. ออกแบบการสอนสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายการสอน
3. แสดงทักษะการสอนที่กำหนดให้ได้ครบถ้วนทุกขั้นตอน
4. เขียนจุดมุ่งหมายของการสอนและจุดประสงค์การเรียนรู้ได้ถูกต้องครบตามเกณฑ์
5. สานิตทักษะการใช้ taxonomies จุดประสงค์การสอน
6. อธิบายส่วนประกอบและวิเคราะห์ขั้นตอนการเรียนรู้ในแต่ละบทเรียนได้
7. แสดงวิธีจัดกระบวนการวางแผนการสอนอย่างถูกวิธี

วิธีสอน

มหาวิทยาลัยที่ผลิตครูทุกแห่งพยายามแนะนำวิธีสอนให้นักศึกษาได้ทดลองสาธิตเทคนิควิธีสอนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความชำนาญก่อนจะนำไปใช้ในการออกฝึกสอน ในความเป็นจริงสิ่งที่เรียนมาเป็นเพียงบทนำเท่านั้น เมื่อปฏิบัติการสอนจริง พวกเขาต้องเรียนรู้ด้วยตัวเองจากประสบการณ์ตรง ผู้เขียนจึงมีความเชื่อว่าครูทุกคนสามารถคิดหาวิธีสอนได้ด้วยตัวเอง นอกจากนั้นพวกเขาอาจพัฒนาวิธีเดิม ๆ ให้น่าสนใจโดยเทคนิควิธีของแต่ละคน โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนที่มีเบื้องหลัง ความสนใจของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ครูควรปรับวิชาที่จะสอนให้เหมาะสมกับสภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ของแต่ละคน วิธีง่าย ๆ คือ

วางแผน → นำเสนอ → ประเมิน

ห้องเรียนที่มีประสิทธิภาพ ครูได้วางแผนการสอนโดยผ่านการใคร่ครวญ ไตร่ตรอง เตรียมตัวมาแล้วอย่างดี เพื่อให้ครูมีความคุ้นเคยในการเตรียมการสอน ผู้นิเทศอาจจะใช้วิธีฝึกง่าย ๆ โดยสรุปขั้นตอนการวางแผนไว้ 6 เรื่อง ดังนี้

1. ทักษะการวางแผนโดยวิธีระบบ (a systematic approach to instructional design)
2. ทักษะการสอน
3. ทักษะการเขียนจุดมุ่งหมายการสอน และจุดประสงค์การเรียนรู้
4. ทักษะการประยุกต์ taxonomies ของจุดมุ่งหมายในการสอน
5. ทักษะการอธิบายและวิเคราะห์สายงานการเรียนรู้ (learning tasks)
6. ทักษะการเขียนแผนการสอน

ผู้นิเทศอาจเริ่มงานโดยสำรวจทักษะต่าง ๆ เหล่านี้จากครูหลาย ๆ คน หากสามารถใช้ครูคนหนึ่งคนใดเป็นตัวอย่างได้ ก็จะช่วยกระตุ้นครูคนอื่นให้ทำตาม โดยใช้ครูด้วยกันเป็นต้นแบบสำหรับกลุ่มครูที่ต้องการความช่วยเหลือได้ด้วย

การออกแบบการสอนโดยวิธีระบบ (Systematic approach to instructional design)

วิธีการออกแบบการสอนโดยวิธีระบบ ใช้คำถาม 4 ข้อ เป็นตัวนำ คือ

1. หวังผลอะไร ?
2. มีแหล่งข้อมูลอะไรที่จะช่วยให้บรรลุจุดหมาย ?
3. จะทำให้ได้ผลตามที่คาดหวังอย่างไร ?

เมื่อไรครูกำหนดหัวข้อกระบวนวิชาหรือแผนการสอน ถือว่าครูคนนั้นได้เริ่มออกแบบการสอนแล้วโดยไม่รู้ตัว (หรือรู้ตัวก็ตาม) จะเห็นว่าการออกแบบจะเริ่มจุดใดก็ได้ ไม่ยากอะไรที่ครูจะดำเนินการ เพียงแต่ครูที่ต้องการผลให้มีประสิทธิภาพสูงนั้น จำเป็นต้องมีวิธีวางแผนงานอย่างเป็นระบบ ตรวจสอบแต่ละขั้นแต่ละตอนให้ต่อเนื่องกันอย่างลงตัว

หลักการพื้นฐานของวิธีระบบ

หลักการพื้นฐานของการออกแบบโดยวิธีระบบ คือ การจัดกระบวนกรออกแบบการเรียนรู้โดยให้ทุกส่วน สอดคล้องสัมพันธ์และผสมกลมกลืน

การออกแบบการสอนโดยวิธีใดก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ครูควรคำนึงคือจะออกแบบการสอนสำหรับการสอนโดยใช้เวลามากน้อยแค่ไหน

เพราะช่วงเวลาจะเป็นตัวกำหนดความคิดในการออกแบบการสอน ในที่นี้สมมติว่าเราจะออกแบบการสอนสำหรับ 1 ปี คือ 2 ภาคเรียน สำหรับวิชาใดวิชาหนึ่ง สำหรับผู้เรียนในช่วงชั้นใดช่วงชั้นหนึ่ง

กระบวนการออกแบบโดยวิธีระบบ แบ่งเป็นขั้นตอนแต่ละขั้นตอนจะประสานต่อเนื่องกัน ทั้งหมดมี 8 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้.-

1. ศึกษาวิชาที่จะสอน ทบทวนดูว่าก่อนหน้านี้อ่านมาแล้วหรือไม่ ถ้าเคยเรียนแล้วกลับไปดูขอบเขตเนื้อหาว่าแบ่งไว้อย่างไร เพื่อว่าการสอนจะได้มีความต่อเนื่องตรงตามจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรวางไว้ ในขั้นตอนนี้จึงเน้นที่การทบทวนเนื้อหาวิชาของช่วงชั้นปีปัจจุบัน

2. ระบบผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง หรือจุดมุ่งหมายการสอน (The goals of instruction) หรือ จุดประสงค์ทั่วไป (Terminal Objectives)

3. ระบุจุดประสงค์การเรียนรู้ (Learning Objectives) หรือ จุดประสงค์นำทาง (Enabling Objectives) หรือ จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives) ขั้นตอนที่ 3 นับเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดในการออกแบบโดยวิธีระบบ ทั้งนี้เพราะระบุจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นการบอกถึงผลการสอนที่ครูต้องการและชี้ให้เห็นชัดเจนว่าผู้เรียนคาดหวังให้เรียนรู้อะไรทำอะไรได้บ้าง ภายใต้สถานการณ์เงื่อนไขใดบ้าง และอยู่ในระดับใด ดังนั้น ขั้นตอนนี้จึงเป็นขั้นตอนที่ให้แนวทางการวัดผลประเมินผลการสอนไปด้วย

4. การออกแบบวิธีการประเมินผล ครูควรพิจารณาว่า การสอนในชั้นเรียนประสบผลมากน้อยแค่ไหน บรรลุผลตามจุดหมายที่วางไว้หรือไม่ อย่างไร ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อะไรบ้าง ขั้นตอนนี้จะเป็นตัวช่วยให้ครูเลือกเทคนิควิธีประเมินจากการประเมินเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อวัดผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับ

5. อธิบายและวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Tasks) ถ้ากิจกรรมการเรียนรู้สลับซับซ้อน ครูควรอธิบายและลำดับหัวข้อกิจกรรมการเรียนการสอนให้เข้าใจง่ายขึ้น ขั้นตอนนี้ครูควรศึกษาผู้เรียนว่าจะใช้ทักษะการสอนใดจึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หน้าที่ของครูจึงต้องวิเคราะห์กิจกรรมการสอนและตัดสินใจเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียนให้มากที่สุด โดยใช้ความรู้ด้านทฤษฎีการเรียนรู้เข้ามาช่วยในการจัดการสอน

6. ออกแบบการจัดลำดับขั้นตอนการสอน (Designing instructional procedures) ครูเป็นผู้ตัดสินใจเรื่องการใช้กลยุทธ์การสอน การเลือกลำดับขั้นตอนการสอนให้ได้ผลโดยสัมพันธ์กับวิชาที่สอน หากมีอุปสรรคปัญหาในการสอนไม่ว่าเกิดจากผู้เรียน หรือเกิดจากส่วนหนึ่งส่วนใด ครูต้องแก้ปัญหาได้ ดังนั้น ครูจึงควรดูความถนัด ชีตความสามารถ ตลอดจนบุคลิกภาพของตนเองในการออกแบบขั้นตอนนี้

7. การปฏิบัติการสอน (Implementing the Instructional Procedures) ขั้นตอนนี้ ขยับจากการคิดการวางแผนสู่การปฏิบัติการสอนจริงในชั้นเรียน ครูพบผู้เรียนต้องการทำให้ พวกเขาศึกษาเนื้อหาวิชาที่จะสอนและเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างครูกับผู้เรียน ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ตลอดจนระหว่างครูและผู้เรียนกับเนื้อหาวิชา กำลัง เกิดขึ้น

8. การปฏิบัติการวัดผล (Implementing the evaluation plan) ในขั้นตอนที่ 7 ครู นำเสนอการสอนตามลำดับขั้นตอนที่เตรียมไว้ เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนนี้ครูก็จะนำสู่การประเมินผล ว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรม สื่อ อุปกรณ์การสอนที่ใช้จริงหรือไม่ ครูต้องค้นหา ความสำเร็จของผู้เรียน ไม่เพียงปฏิบัติตามหน้าที่ของการวัดผลประเมินผลเท่านั้น หากแต่เพื่อ จุดมุ่งหมายของการขยายผลกระบวนการสอนด้วย

ครูใช้การประเมินผลเป็นข้อมูลเพื่อปรับปรุง แก้ไขการออกแบบและเลือกใช้วิธีสอน ถ้า การสอนไม่บรรลุตามจุดประสงค์โดยเหตุผลใดก็ตาม ครูควรจะทบทวนและปรับเปลี่ยนเสียใหม่ ถ้า ข้อมูลปรากฏชัดว่าการจัดลำดับขั้นตอนของกิจกรรมการสอนไม่ได้ผล ครูควรทดลองหาวิธีใหม่ ต่อไป การออกแบบโดยวิธีระบบจึงไม่ควรละเลยข้อเท็จจริงปลีกย่อยในการปฏิบัติการสอนซึ่งจะ ส่งผลแก่ครู

การเขียนจุดมุ่งหมายการสอนและจุดประสงค์การเรียนรู้ (Instructional Goals and Instructional Objectives)

จุดมุ่งหมายการสอน (Instructional Goals)

ในวงการศึกษามีคำที่ใช้กันอย่างสับสนด้วยคำว่า จุดหมาย จุดมุ่งหมาย เป้าหมาย เป้าประสงค์ วัตถุประสงค์ จุดประสงค์ ซึ่งในภาษาอังกฤษเองก็มีคำที่แปลความได้คล้ายคลึงกัน เช่น aims, purposes, goals, objectives หลายคนคงได้อ่านหรือได้ยินคำว่า เป้าหมายของ การศึกษา วัตถุประสงค์ของการศึกษา จุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ของการสอน ในที่นี้ ขอใช้คำว่าจุดมุ่งหมายการสอน (Instructional goals) แทนคำที่มีความหมายคล้ายกัน เช่น ผล การเรียนรู้ที่คาดหวัง จุดประสงค์ทั่วไป หรือจุดประสงค์ปลายทางก็ได้

จุดมุ่งหมายการสอน หมายถึง ความคาดหวังในการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น อาจใช้คำ ว่า นักศึกษามีความรู้..... นักศึกษาเข้าใจเกี่ยวกับ..... นักศึกษาตระหนักถึง นักศึกษาซาบซึ้งใน..... จุดมุ่งหมายเหล่านี้ไม่สามารถประเมินผลได้ หรือไม่ อาจสังเกตเห็นเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ด้วย ดังนั้น การเขียนจุดมุ่งหมายการสอนเป็นความ

ต้องการผลการเรียนรู้ที่ครูคาดหวังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ซึ่งในการทำแผนการสอนปัจจุบันใช้คำว่า “ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง” นั่นเอง ดังนั้นจุดมุ่งหมายการสอนที่ใช้ในเรื่องนี้จึงหมายถึงจุดมุ่งหมายของครูที่มีต่อผู้เรียนเขียนในเชิงคุณภาพ

ตัวอย่างการเขียนจุดมุ่งหมายการสอน

นักศึกษาทราบความแตกต่างระหว่างจุดมุ่งหมายกับจุดประสงค์การสอน
นักเรียนเข้าใจความจำเป็นที่ต้องล้างมือก่อนรับประทานอาหาร
นักศึกษาตระหนักถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
นักเรียนตระหนักถึงพิษภัยของควันทบหรี่
นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา
นักเรียนซาบซึ้งบทกวีนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จากตัวอย่างข้างบนจะเห็นว่าคำกริยาที่ใช้มีคำว่า เข้าใจ รู้ ตระหนัก ซาบซึ้ง ซึ่งไม่ใช่คำกริยาเชิงพฤติกรรมที่ผู้เรียนต้องแสดงสิ่งใดให้ครูสังเกต ดังนั้น จุดมุ่งหมายการสอน (Instructional goals) คือ ความคาดหวังผลอันจะเกิดขึ้นกับผู้เรียน เรียกแตกต่างกันออกไปแล้วแต่แนวความคิดของแต่ละคน เช่น จุดมุ่งหมายทั่วไป วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์ทั่วไป จุดประสงค์ทั่วไป จุดประสงค์ปลายทาง เป็นต้น จุดมุ่งหมายการสอนส่วนมากใช้ในระดับวิชา หน่วยการเรียนรู้ หรือแผนการสอนในแต่ละคาบก็ได้

ตัวอย่างการเขียนจุดมุ่งหมายการสอน

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะการนิเทศการสอนตามเนื้อหากระบวนการวิชา
เพื่อให้ผู้เรียนมีความนิยมชมชอบและภาคภูมิใจในการทำหน้าที่ผู้นิเทศ
เพื่อให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการนิเทศการสอน
เพื่อให้ผู้เรียนมีความตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะผู้นิเทศ

จุดประสงค์การสอน (Instructional Objectives)

จุดประสงค์การสอนเรียกได้หลายชื่อ เช่น จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives) หรือจุดประสงค์การเรียนรู้ (Learning Objectives) หรือ จุดประสงค์นำทาง (Enabling Objectives) ในที่นี้ผู้เขียนขอใช้คำว่า จุดประสงค์การเรียนรู้ แทนจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมในเมื่อการเรียนรู้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

จุดประสงค์การสอนแตกต่างจากจุดมุ่งหมายการสอน ดังได้กล่าวมาแล้วว่าจุดมุ่งหมายการสอน คือ ความคาดหวังโดยทั่วไปของครูต่อผู้เรียน แต่จุดประสงค์สอนนั้นครูต้องการให้ผู้เรียนแสดงออกให้ครูสังเกตเห็นหรือวัดผลได้ อย่างไรก็ตามในข้อเท็จจริงครูหลายคนตระหนักว่าค่อนข้างยากสำหรับการสอนในระดับจิตพิสัยที่จะวัดผลหรือสังเกตเห็นได้

จุดประสงค์การสอนประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ

พฤติกรรมที่คาดหวังให้ผู้เรียนแสดงออกได้

1. คาดหวังพฤติกรรมที่ผู้เรียนสามารถแสดงออกได้ โดยครูควรตอบคำถามตัวเองว่า “จะสอนให้ผู้เรียนทำอะไรเพื่อเป็นการแสดงว่าเกิดการเรียนรู้” ครูต้องวิเคราะห์พฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนจากจุดมุ่งหมายการสอน

ครูควรระลึกเสมอว่าพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นทันที บางเรื่องที่สอนอาจมีผลเกิดขึ้นในอนาคตได้

ไม่ว่าจุดประสงค์การสอนจะอยู่ในพุทธิพิสัย (cognitive domain) ซึ่งเกี่ยวกับความรู้หรือจิตพิสัย (Affective domain) ซึ่งเกี่ยวกับความรู้สึก ครูควรพิจารณาถึงประโยชน์ที่ผู้เรียนจะได้รับต่อไปในอนาคตด้วย

วิธีเขียนจุดประสงค์ให้ใช้คำกริยาที่ปฏิบัติได้ เช่น บอก เขียน สรุป จัดภาพ ระบุ สรุป แปล วาดภาพ เปรียบเทียบ สร้าง จัด อธิบาย อภิปราย ดัดสิน เลือก แบ่ง พิมพ์ ประดิษฐ์ สังเคราะห์ รายงาน ชี้ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้นิเทศควรแนะนำครูวิธีแปลงจุดมุ่งหมายการสอนให้เป็นจุดประสงค์การสอน

2. สถานการณ์ของการเรียนรู้ ครูอาจจะบุเครื่องมือที่ผู้เรียนอาจจะใช้เพื่อเกิดการเรียนรู้ เช่น ครูสังคมศึกษาอาจตั้งสถานการณ์ว่าเมื่อครูให้กระดาษ ดินสอ สี นักเรียนสามารถวาดแผนที่ประเทศไทยได้ภายในเวลา 10 นาที กระดาษ ดินสอ และสี เป็นสิ่งที่ครูกำหนดให้ผู้เรียนใช้ ครูหลายคนจึงเขียนจุดประสงค์โดยขึ้นต้นว่า กำหนดให้ใช้.....

3. มาตรฐานของการเรียนรู้ ส่วนประกอบสำคัญอีกเรื่องหนึ่งของจุดประสงค์การสอนคือระดับของ mastery ครูเป็นคนตั้งมาตรฐานการเรียนรู้ในระดับที่ตนต้องการ เช่น เมื่อครูให้กระดาษ ดินสอ สี นักเรียนสามารถวาดแผนที่ประเทศไทยได้ภายในเวลา 10 นาที เวลา 10 นาทีที่นักเรียนวาดแผนที่เสร็จ คือ มาตรฐานที่ครูกำหนดให้ ดังนั้นครูอาจใช้ระดับการเรียนรู้โดยใช้มาตรฐานเวลาหรือปริมาณหรือคุณภาพของงานก็ได้ อย่างไรก็ตาม การเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ที่มีมาตรฐานกำกับไว้แล้วก็ไม่จำเป็นต้องระบุมาตรฐานอื่นเพิ่มเติมอีก ยกตัวอย่างเช่น วิชาภาษาอังกฤษ ครูเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ว่า

- นักเรียนเขียนชื่อเดือนโดยสะกดคำศัพท์ถูกต้องครบทั้ง 12 เดือน

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่า จุดประสงค์ข้อนี้ประกอบด้วยมาตรฐานการเรียนรู้ 2 ระดับ คือ 1. ต้องสะกดคำศัพท์ถูกต้อง 2. ต้องเขียนครบ 12 เดือน จุดประสงค์ข้อนี้จึงมีส่วนประกอบครบถ้วนแล้ว

การเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ในระดับจิตพิสัยค่อนข้างมีปัญหา เพราะความรู้สึกด้านจิตใจวัดกันยาก สังเกตไม่ได้

วิธีเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้จึงเขียนเพื่ออธิบายความคาดหวังของผู้สอนที่มีต่อพฤติกรรมของผู้เรียน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ระบุถึงผลจากการเรียนรู้ของผู้เรียนในรูปทักษะ (skill) การกระทำ (activity) และความรู้ (knowledge) ในรูปของกิจกรรมที่ครูสังเกตได้ (Targeted Learning Outcome)
2. กำหนดสถานการณ์ให้ผู้เรียนแสดงให้เห็นประจักษ์ว่าเกิดการเรียนรู้ (Conditions)
3. วางเงื่อนไขหรือตั้งมาตรฐานให้ผู้เรียนปฏิบัติ โดยใช้เงื่อนไขต่าง ๆ เช่น เวลา เปอร์เซ็นต์ ความถูกต้อง-ผิด เป็นต้น (Criterion)

คำถาม/หัวข้ออภิปราย

1. การวางแผนการสอนต้องคำนึงถึงเรื่องอะไรบ้าง
2. ทักษะสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
3. การออกแบบการสอนสัมพันธ์กับเทคนิคการสอน นวัตกรรมการสอน และการนิเทศการสอน

